

***De Jonge Bruid* – Alessandro Baricco**

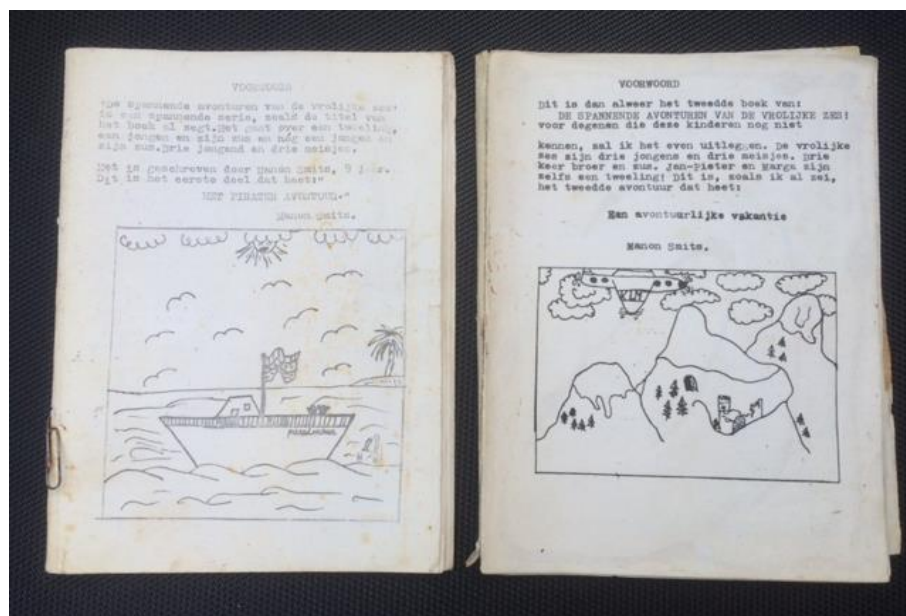
Manon Smits

Vertalersgeluktournee 2016

Als kind zei ik altijd dat ik schrijfster wilde worden. Ik woonde in een dorpje met duizend inwoners, waaronder wel drie beroemde schrijvers: Bertus Aafjes, Hermine de Graaf en Herman Pieter de Boer. Dat werkte blijkbaar inspirerend.

Op mijn achtste kreeg ik een rode Olivetti-typemachine en sindsdien was typen mijn allergrootste hobby. Hij ging zelfs mee op vakantie. Ik heb er een platte wijsvinger aan overgehouden.

Zo typete ik toen ik negen was mijn eerste boekjes, en ik maakte er een serie van: *De spannende avonturen van de vrolijke zes*. Ik ontwierp ook zelf het omslag, maakte de illustratie en bond de boekjes in met garen of met paperclips. Deel 1 heette *Het piratenavontuur*, waarin de zes vrolijke vrienden gevangen zaten op een piratenschip op zee. Deel 2 was *Een avontuurlijke vakantie*, dat zich in Italië afspeelde. Wij hadden thuis een café, waar Bertus Aafjes ook weleens kwam. Een keer vroeg ik hem of hij een van mijn boekjes wilde lezen. Dat vond hij goed. Toen ik een paar weken later na school met een vriendinnetje bij hem aan de deur ging vragen wat hij ervan vond, zaten hij en zijn vrouw duidelijk gezellig te borrelen. Ik kreeg het boekje terug en werd afgewimpeld met een ‘Ja, heel leuk, ga zo door.’ Wie weet hoe het was gelopen als hij wél de moeite had genomen om het te lezen...

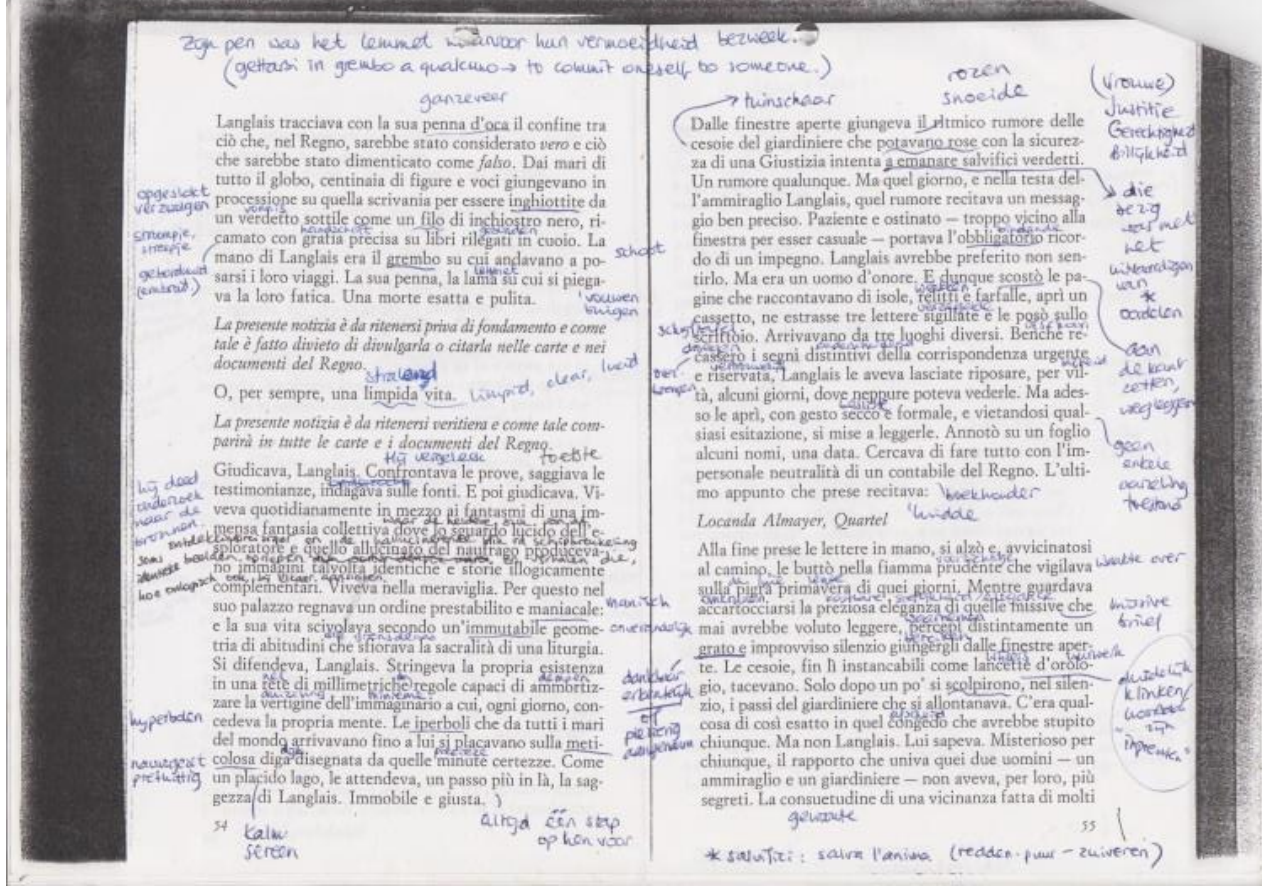
Daarna heb ik nog wel een aantal boekjes geschreven, maar rond mijn 14e ben ik ermee gestopt, zelf wist ik eigenlijk nooit goed waarom. Ik had op die leeftijd natuurlijk heel andere hobby's gekregen dan typen. Daarnaast is het zo dat ik inmiddels allerlei andere talen had geleerd, Engels, Frans en Duits, Grieks en Latijn. En ik had het vertalen ontdekt. Grammatica leren vond ik nooit zo interessant, maar bij het vertalen van teksten, vooral voor Latijn, kon ik me helemaal uitleven.

Het lag voor de hand dat ik iets met talen zou gaan doen, en ik ging Engels studeren. Later ook Italiaans als tweede taal. In mijn laatste jaar kon ik met een Erasmusbeurs zeven maanden in Rome gaan studeren. Al gauw voelde het Italiaans niet meer als mijn tweede taal, maar meer als de eerste.

Toen wist ik al dat ik het liefst boeken zou gaan vertalen, maar hoe kom je in dat wereldje terecht? De open sollicitaties die ik aan een tiental uitgeverijen stuurde leverden logischerwijs geen opdracht op, maar wel het bemoedigende advies om eerst verhalen te vertalen voor literaire tijdschriften. Intussen deed ik allerlei zakelijke vertalingen, zoals softwarehandleidingen en ondertitelwerk voor tv.

Tot ik weer eens in Rome was. Een goede vriend gaf me een Italiaanse roman en zei dat het een boek was om te vertalen. Het was het debuut van Sandro Veronesi, destijds nog onbekend, en ik vond het een prachtig boek. Ik vertaalde het eerste hoofdstuk en stuurde dat op aan uitgeverij De Geus. Die heeft nooit iets met dat boek van Veronesi gedaan, helaas, maar het toeval wilde wel dat ze nog nooit een boek uit het Italiaans hadden uitgegeven, en dus ook geen vertaler Italiaans hadden. Een paar maanden later stuurden ze me twee boeken van de eveneens nog onbekende Alessandro Baricco, met de vraag of ik ze wilde lezen en er een leesrapport van wilde maken. Ze beloofden dat ik een proefvertaling mocht maken als ze de boeken uiteindelijk zouden aankopen. Ik was meteen helemaal weg van Baricco's fantasievolle verhalen in die eerste twee boeken, en in die leesrapporten had ik het over de ‘typische, sprookjesachtige Baricco-sfeer’.

Enfin, de boeken werden aangekocht en ik maakte een proefvertaling van enkele bladzijden, pas toen kwam ik erachter hoe moeilijk en raadselachtig zijn taalgebruik was. De volgekrabbelde pagina's van die proefvertaling zagen er zo uit:

Om te controleren of ik het allemaal wel goed begreep faxte ik hele vragenlijsten naar mijn vrienden in Italië. Gelukkig bevestigden die keer op keer dat het inderdaad om een ongebruikelijke woordkeus ging, waarop ik gerustgesteld was en wist dat het niet aan mijn Italiaans lag. De uitgeverij was tevreden over de proefvertaling en zo kreeg ik in 1995 mijn eerste vertaalcontract voor *Oceaan van een zee*. Op dat moment besefte ik het niet, maar achteraf is het wel frappant dat in die eerste literaire vertaling de thema's terugkomen van de twee boekjes die ik als 9-jarige schreef: DE ZEE en ITALIË.

Baricco was niet alleen mijn eerste schrijver, ik was voor hem ook de eerste vertaler. En hoewel ik meteen zijn adres en telefoonnummer kreeg van de uitgeverij, kwam het tijdens het werken aan dat eerste boek niet eens in me op hem te benaderen. Ik bleef mijn Italiaanse vrienden bestoken met vragen, en gaandeweg leerde ik dat Baricco elk woord zorgvuldig afweegt, dat hij heel nauwkeurige keuzes maakt, en dat ik dus net zo zorgvuldig en nauwkeurig te werk moest gaan. Ik leerde hem heel precies te volgen, niet alleen qua woordkeus, maar ook qua interpunctie en pagina-opmaak. Toen ik een jaar later alsnog bij Baricco op bezoek ging in Turijn, vroeg hij ongelovig hoe ik in godsnaam dat hele boek had kunnen vertalen zonder één vraag te stellen. Hij drukte me op het hart dat in het vervolg zeker te doen. Gelukkig kwamen er in de jaren daarna nog veel meer boeken van Baricco die ik mocht vertalen:

Inmiddels heeft hij natuurlijk een heel legertje vertalers, en ik heb er ook veel andere schrijvers bij gekregen. Maar Baricco blijft toch speciaal, niet alleen omdat hij mijn eerste schrijver was, hij is ook degene van wie ik de meeste boeken heb vertaald, en die boeken zijn altijd weer verrassend, totaal anders dan de vorige.

De Jonge Bruid is het veertiende boek dat ik van hem heb vertaald.

Daarin maken we kennis met een rijke familie die in een afgezonderd landhuis in Noord-Italië woont. De familieleden worden consequent aangeduid als de Vader, de Moeder, de Dochter, en de Oom. De enige persoon in huis die bij zijn naam wordt genoemd is de butler, Modesto, al 59 jaar in trouwe dienst bij de familie. Hij beklimt elke ochtend de trap naar boven, doet de luiken open, kijkt wat voor weer het is, en klopt vervolgens bij elk familielid aan om hen te wekken met zijn verwachting voor die dag: ‘Versluisde zon, lichte bries.’

Dan komen de familieleden een voor een naar de grote ontbijtkamer, nog voor ze zich hebben gewassen of aangekleed. Aangezien al 113 jaar lang alle sterfgevallen in deze familie ’s nachts hebben plaatsgevonden, wordt het feit dat iedereen de nacht weer heeft overleefd elke ochtend gevierd met een feestelijk ontbijt, dat uren wordt gerekt en waarbij ook verschillende bezoekers aanschuiven, vrienden, dorpsgenoten of zakenpartners.

Een bijzonder kenmerk van de vorm van deze roman is dat er telkens heel subtiel van vertelperspectief wordt gewisseld. Er is een alwetende verteller, maar geregeld neemt een van de personages het stokje over en wordt er in de eerste persoon verder verteld.

Een eerste voorbeeld daarvan komt wanneer de bel gaat tijdens het ontbijt:

“Het werd afgehandeld door Modesto. Toen die echter de deur opendeed stond hij ineens oog in oog met de Jonge Bruid.

Zij werd niet verwacht op deze dag, of misschien ook wel, maar dan waren ze het vergeten.

‘Ik ben de Jonge Bruid,’ zei ik.

‘U,’ constateerde Modesto. Toen keek hij om zich heen, stomverbaasd, want het was niet plausibel dat ik alleen was gekomen, maar toch was er nergens iemand te bekennen, zo ver het oog reikte.

‘Ze hebben me aan het begin van de oprijlaan afgezet,’ zei ik, ‘ik had zin om rustig mijn stappen te tellen.’ En ik zette mijn koffer op de grond.

Ik was, zoals vooraf overeengekomen, achttien jaar.”

Dan dringt het besef door tot de familieleden: het meisje is gekomen om met de Zoon te trouwen, maar het probleem is dat die al een paar jaar voor zaken in Engeland zit. Er wordt een telegram naar hem gestuurd met de mededeling dat de Jonge Bruid is gearriveerd, en dat hij moet opschieten. Tijdens het wachten logeert de Jonge Bruid bij de familie. De weken rijgen zich aaneen zonder dat de Zoon zich meldt. Intussen wordt de Jonge Bruid door de verschillende familieleden ingewijd in haar vrouwelijkheid en seksualiteit.

Zelfs de kleinste details kunnen al voor een vertaalprobleem zorgen.

Wat de titel betreft zou je denken dat het vertalen daarvan geen hoofdbrekens kan kosten: ‘La Sposa giovane’ betekent ‘De jonge bruid’, dus simpel zat. Maar omdat ‘la Sposa giovane’ ook de naam is waarmee de hoofdpersoon steeds wordt aangeduid, schrijft Baricco Sposa met een hoofdletter. Het bijvoeglijk naamwoord ‘giovane’ komt erachteraan en heeft geen hoofdletter. In het Nederlands komt ‘jonge’ echter vóór ‘bruid’, maar ik vond ‘de Jonge bruid’ geen optie, en ‘de jonge Bruid’ ook niet. Daarom heb ik toen besloten om alle ‘namen’ waar een bijvoeglijk naamwoord achteraan kwam in de vertaling twee hoofdletters te geven. Dat kwam later ook mooi uit met ‘de Portugese Dame’, in het Italiaans ‘la Donna portoghese’, want in het Nederlands moet ‘Portugese’ sowieso met hoofdletter. Zo kwam het dat de titel van het boek in het Nederlands uiteindelijk met drie hoofdletters moet worden geschreven: *De Jonge Bruid*.

Een belangrijke zin in het boek is: ‘Ik zal niet ’s nachts sterven, ik sterf bij daglicht.’

Deze wordt uitgesproken door de Vader, vastbesloten de vloek van de familie te doorbreken. In het Italiaans staat er: ‘Non morirò di notte, lo farò alla luce del sole.’ Letterlijk staat er: ‘Ik zal niet ’s nachts sterven, ik zal dat doen bij zonlicht.’ Baricco had ook ‘alla luce del giorno’ kunnen gebruiken, dat zijn vrijwel synoniemen. Ik heb toch voor ‘daglicht’ gekozen, want bij ‘zonlicht’ denken wij eerder letterlijk aan de stralende zon, terwijl hier natuurlijk veel minder vaak de zon schijnt dan in Italië. En die zinsnede ‘lo farò alla luce del sole’, is in het Italiaans heel normaal, om zo terug te verwijzen naar het werkwoord in het eerste deel van de zin. In het Nederlands klinkt dat niet: ‘Ik zal niet ’s nachts sterven, ik zal dat bij daglicht doen’; zoiets zou je wel kunnen zeggen over iets actiefs, bijvoorbeeld poetsen (ik ga niet vandaag poetsen, dat doe ik morgen wel). Maar in combinatie met een toch redelijk passief werkwoord als ‘sterven’ werkt dat niet, vandaar de herhaling van het werkwoord in de zin: ‘Ik zal niet ’s nachts sterven, ik sterf bij daglicht.’ Dat vond ik ook goed passen omdat het een vast voornemen is van die Vader.

Even later op dezelfde bladzijde richt de schrijver zich rechtstreeks tot de lezer, en begint hij te peinzen over die specifieke zin, en bedenkt hij nog allerlei varianten. Als vertaler hou je je hart vast: ben je net tevreden over wat je hebt bedacht, moet je toch ineens verschillende variaties vertalen. En dan maar hopen dat die niet botsen met de oplossing die je had gekozen.

Dit is het uiteindelijk geworden:

“Niet op het moment dat ik hem schreef, maar dagen later, terwijl ik op de bank lag te herlezen, merkte ik die zin op die ik had geschreven, en begon ik hem eens beter te bekijken. Eventueel zou ik ook kunnen proberen hem nog een beetje bij te schaven. Bijvoorbeeld: *Het zal overdag zijn, bij daglicht, dat ik sterf* had een rondere klank. Ook *Ik wil bij daglicht sterven, en dat zal ik ook doen* kon ermee door. In zo’n situatie probeer ik hem altijd hardop te lezen – de Vader sprak hem immers ook hardop uit – en toen ik hem dus voor mezelf zei luisterde ik ernaar, en ineens was het alsof ik hem niet zelf had geschreven, maar alsof ik hem op dat moment ontving, naar me toe gegleden vanuit een of andere onbekende verte. Dat komt voor. De klank was helder, de houding bedaard. *Ik zal niet ’s nachts sterven, ik sterf bij daglicht*. Hij kwam niet uit mezelf, hij was er gewoon.”

Als je vanuit het Italiaans vertaalt kan er soms onwillekeurig informatie verloren gaan. In januari was ik uitgenodigd om in een boekhandel in Leuven te vertellen over *De Jonge Bruid*, omdat Baricco daar een eredoctoraat was toegekend. Er waren wel zeventig bezoekers, en op een gegeven moment ontstond er een discussie over de schrijver in de roman die soms ineens naar voren komt en begint te vertellen over het schrijfproces. De lezers vroegen zich af of die schrijver misschien een van de personages uit het boek was, en of het een man of een vrouw was. Toen besepte ik dat dat in het Nederlands inderdaad in het midden blijft. In het Italiaans is wel meteen duidelijk dat het een man is die op de bank ligt, dat zie je aan de persoonsvorm: ‘ero sdraiato sul divano’. Als het een vrouw was zou er ‘ero sdraiata’ staan. In het Nederlands valt dat onderscheid weg, maar ik denk niet dat dat een probleem is. Ik denk dat Baricco die vaagheid juist zou waarderen, maar in het Italiaans kon hij daar niet voor kiezen, hij moest een keuze maken tussen mannelijk of vrouwelijk.

De Jonge Bruid is heel goed ontvangen in de Nederlandse en Vlaamse pers. *De Volkskrant* had het over een “ongrijpbare pracht” en “fluwelen valstrikken”, *Humo* schreef: ‘Geen voer voor literaire diabetici, maar een weelderige, ijl in het hoofd makende genots-trip waarvan je al na twee alinea’s spijt hebt dat-ie ooit moet eindigen”.

En wat mij betreft was de leukste aanbeveling een tweet van schrijver Ivo Victoria eind december:

@ivovictoria: “Met 87 straten voorsprong mijn favoriete boek van 2015: De jonge bruid, van Alessandro Baricco...”

Dat hij zich daarbij niet aan mijn hoofdletterbeleid hield, zullen we dan maar door de vingers zien.